

La petjada de la indústria

Al llarg dels darrers dos segles, el paisatge dels Països Catalans s'ha retallat amb la silueta de la fàbrica, símbol del creixement econòmic. Equiparar l'arquitectura industrial al nivell del patrimoni cultural és una tasca en què, ara per ara, queda molta feina per fer.

L'arribada de la revolució industrial als Països Catalans al llarg del segle XIX va comportar una sèrie de transformacions no sols en l'economia i la societat sinó també en la fisonomia dels territoris. El paisatge eminentment agrícola comença a deixar pas al traç de fàbriques i xemeneies que veuen néixer al seu voltant nous nuclis industrials. Amb el pas dels anys, el creixement demogràfic esdevé imparable i les ciutats acaben engolint aquests elements productius. Quan els propietaris decideixen prescindir-ne, les fàbriques resten a l'espera del seu futur. La preservació del patrimoni industrial pretén recuperar la seva essència en tots els àmbits, una tasca que sovint es veu confrontada a interessos urbanístics i especulatius.

Protecció oficial. Per conservar el patrimoni industrial és imprescindible fer-ne una catalogació adequada, que reconegui aquests edificis com un bé de la societat i els allunyi de l'especulació urbanística. Al 1979, els primers ajuntaments democràtics van posar el fil a l'agulla amb actuacions immediates en edificis situats en zones de gran expectativa inversora. No obstant aquest esforç, les administracions de la fi dels anys vuitanta van entrar de ple en una segona etapa de planificació urbanística. L'arquitecte Antoni Vilanova, secretari de l'Agrupació d'Arquitectes per a la Defensa i la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic del Col·legi d'Ar-

quitectes de Catalunya (AADIPA), retreu que, "conscientment, les administracions van jugar amb els elements que no estaven catalogats perseguint altres interessos". La Barcelona dels Jocs Olímpics és un clar exemple d'aquesta doble moral: preservar certs elements industrials significava hipotecar l'obertura al mar de la Vila Olímpica. Actualment, l'administració és conscient de "la necessitat de revisar els catàlegs i incloure-hi noves peces que potser no tenen renom o interès com a peça unitària, però sí com una visió de paisatge i territori".

Casos pràctics. El Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, a Terrassa, és un dels màxims exponents de la industrialització catalana i de la lluita, veïnal i intel·lectual, per la protecció dels seus elements. El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va adquirir l'any 1982 la fàbrica Aymenrich, Amat i Jover, de l'arquitecte Lluís

Muncunill, emblema del modernisme aplicat a l'arquitectura industrial. L'antic vapor tèxtil llaner de Terrassa afronta actualment una de les velles aspiracions de la Generalitat republicana: construir un museu que doni a conèixer el procés industrialitzador a Catalunya.

Les reivindicacions veïnals també són el rerefons de la rehabilitació de Can Fabra, l'antic vapor de fil de la firma Coats&Fabra al barri de Sant Andreu de Barcelona, transformat actualment en un centre cultural que acull la biblioteca del districte. Superades les patologies i degradacions de l'edifici, Can Fabra manté la significació que l'antiga fàbrica tèxtil va tenir per al barri, gràcies a "la investigació de tipus històric per conèixer com s'ha anat formant i transformant al llarg dels anys aquesta peça", com indica Vilanova.

Pitjor sort van patir les antigues indústries del port de València, que, a principi dels anys noranta, varen caure en la decadència i l'oblit. Només dues de les naus industrials de l'antiga fàbrica Cross, especialitzada en fertilitzants, han aconseguit sobreviure a la proposta urbanística d'un ampli boulevard, salvaguardades com a edifici catalogat i protegit "per l'interessant resolució de la coberta".

Protecció insuficient. La catalogació del patrimoni industrial és l'única opció per a preservar-lo. Segons Vilanova, el pla especial de patrimoni "ha de reflectir el valor social, de memòria, de la peça a la zona que ocupa i fixar

Iniciatives recents

La Generalitat de Catalunya ha impulsat un pla per preservar catorze colònies industrials a la riba del Llobregat, motor de la industrialització catalana al segle XIX. La iniciativa preveu la rehabilitació d'aquestes colònies del Berguedà i el Bages, on encara viuen 2.000 persones, perquè funcionin com a barris. Altres elements productius continuen lluitant per assolir l'estatus de "patrimoni industrial" i poder continuar explicant la història de la industrialització al nostre país.

La catalogació de l'antiga nau de Cross, a València, com a patrimoni protegit no ha impedit que continui deteriorant-se.

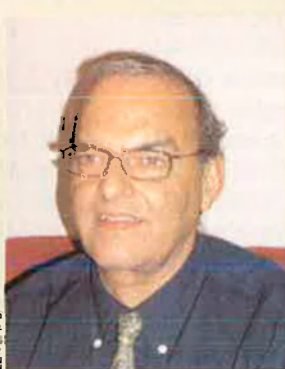
FRANK GIL

“El valor més essencial del patrimoni industrial és el seu caràcter de testimoni”

Eusebi Casanelles (Barcelona, 1948) és president del Comitè Internacional per a la Conservació del Patrimoni Industrial i director del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya.

—Quins són els criteris que determinen el patrimoni industrial?

—El valor més essencial del patrimoni industrial és el seu caràcter de testimoni. No es tracta d'un patrimoni únic, com en el cas de les obres artístiques, sinó que es considera un patrimoni repetitiu, ja que sol ser similar en molts

EL TEMPS

llocs. A més, el patrimoni industrial ha de ser selectiu i discernir depenent de diversos factors: impacte en la societat, tipologia de la producció, singularitat de l'edifici, etc. Per preservar aquests elements és imprescindible un procés de catalogació.

—En quin estat es troba aquest procés als Països Catalans i a l'estat espanyol?

—Tant a l'estat espanyol com als Països Catalans hi ha molt pocs elements del patrimoni industrial que hagin estat considerats patrimoni nacional o, en el

cas de Catalunya, bé cultural d'interès nacional. En general, les administracions no es prenen el patrimoni industrial seriosament. La societat hauria de valorar aquest tipus de patrimoni, com es fa als països anglosaxons, i incorporar progressivament les fàbriques i els elements productius a les llistes de béns culturals d'interès nacional.

—La legislació proteccionista és suficient?

—Al nostre país, manca un pla de patrimoni industrial que analitzi la situació dels diversos sectors d'aquest patrimoni, tasca en què es troba immersa actualment la Generalitat de Catalunya. D'altra banda, pel que fa a l'estat espanyol, l'Institut del Patrimonio Histórico Español, dependent del Ministeri de Cultura, ha engegat un pla de patrimoni industrial que el reconeix com a patrimoni cultural. Amb aquesta iniciativa, moltes comunitats autònomes han

La catalogació del patrimoni industrial és l'única opció per a preservar-lo

l'obligatorietat de documentar-lo històricament". Una situació ben diferent a la dels països anglosaxons, en especial Anglaterra i Alemanya, on el patrimoni industrial és indiscutiblement un bé d'interès públic. Sense la catalogació adient, aquests elements són condemnats a desaparèixer o a convertir-se en objecte de disputa entre diferents interessos. El barri barcelonès del Poble Nou, amb l'amenaça d'enderroc del conjunt fabril Can Ricart com a punta de llança, torna a posar de manifest els estira-i-arroses entre moviments preservacionistes i els plans urbanístics que han dissenyat el projecte del nou 22@. En aquest sentit, els grups parlamentaris del PSC, ERC i ICV-EA han presentat al Parlament de Catalunya una proposició no de llei en què es demana que s'iniciï un pla específic de "patrimoni arquitectònic industrial" per protegir els elements fabrils del Poble Nou.

Laura de Andrés

començat a fixar-se més en el seu patrimoni industrial, un pas important que el Ministeri haurà d'anar ampliant.

—En altres països europeus, la preservació del patrimoni industrial és un fet consolidat. Què manca eu el nostre cas?

—Països com Anglaterra, bressol de la revolució industrial, Alemanya o, actualment, Polònia, han entès que el patrimoni industrial forma part de la seva societat i han actuat d'acord amb aquesta consideració, incloent la indústria en el seu patrimoni nacional. Aquí, el problema és que la gent s'ho cregui. Estem massa acostumats a associar el patrimoni a obres d'art o a una cosa antiga, i la indústria no entra en aquesta definició. Preservar el nostre patrimoni industrial és una qüestió de conceptes, més que de lleis.

La frontera

Josep Gifreu

Frankfurt

Els directius de la Fira del Llibre de Frankfurt van tenir la bona pensada de convidar la cultura catalana com a invitada d'honor en l'edició de 2007. No sospitaven en quin embolic es posaven i en quin embolic situaven els interlocutors. Volien evitar parlar de "país" (on és el país català?). Idearen la fórmula aparentment més neutra de convidar una cultura, l'anomenada cultura catalana. Però, què és la cultura catalana? Hi ha algun estat (nacional) que afirmi l'existència i la singularitat d'una cultura com a "catalana"? Sense declaració d'estat, tampoc hi hauria cultura portuguesa, russa o italiana.

Arran de la invitació, el debat a Catalunya sobre la cultura catalana ha saltat a l'agenda mediàtica i a l'agenda política. Això és positiu. Perquè, tot i que no és un tema nou, ara sembla que es van centrant els termes de comparació relatius a la cultura catalana. Amb discrepàncies, lògicament. Però, amb posicions cada cop més clares.

De fet, fins que no es produeixi un pronunciament clar i inequívoc sobre la unitat cultural de la cultura catalana —de manera similar com s'està intentant en el de la llengua—, no serà fàcil als de Frankfurt saber quins són els "autèntics" interlocutors de la invitació a la Fira. Un país? Una cultura? Quina? El que no pot agradar de cap manera als amfitrions de Frankfurt és invitar a una "comunitat autònoma". I és que no es poden mistificar les singularitats d'una cultura a l'infinit. La unitat cultural de la cultura catalana —com de la portuguesa, la russa o la italiana— només pot derivar de dos factors: una llengua i una voluntat política. No hi pot haver gaire dubte en el nostre cas, el català és la llengua d'expressió i de comunicació pròpia (i no el portuguès, el rus o l'italià, per exemple). Però, aquesta declaració no té cap força si no és també la d'un estat que pot pronunciar-la. És l'estat (nacional) qui pot definir una cultura com a pròpia, com a nacional. I això val per a totes les formes culturals que tenen en la llengua l'instrument imprescindible de creació i d'expressió. De moment, ha estat el Parlament de Catalunya qui ha assumit responsabilitats d'estat en aquest punt. Ha aprovat una moció declarant que per "literatura catalana" s'entendrà "únicament" l'escripta en català. El pas no ha deixat indiferent ningú. Ni els de Frankfurt, ni els polítics espanyols, ni els diaris i mitjans escrits en castellà. Sabem el que ja sabíem, que la literatura escrita en castellà és literatura espanyola, i que l'escripta en català, catalana. I la resta, traduccions. Ho sabíem, però ara és el Parlament qui ho sanciona. Ningú podrà al·legar ignorància.